

Luf. 86. Hornskedar och andra föremåla av horn.

I Glimåkra har jag inte bland ett tjugotal tillfrågade över 60 år påträffat någon, som varit med om att använda matskedar av trä.

De tala emellertid om att det fanns förr.

En inflyttad smålänning från Stockaryd i Jönköpings län, träsnidaren T. Stedt. sedan cirka 1912 bosatt i Glimåkra har emellertid berättat att i hans hemtrakt var träskeden vanligast intill sekelskiftet och hornskeden undantaget. Han talar om att ungefär vid första världskriget skedde där övergången direkt från träskedar till plåtskedar. Träskedarna i hans hemtrakt gjordes av päronträ. Detta material saknade smak och blev efter användning alltmera hårt och blankslipat med en yta som glas eller elfenben och fick en vacker svartbrun "smaklig" glans. Dessa skedar voro där en handelsvara, vars ursprung han inte kunde upplysa om. De hade en särdeles konstnärlig form. Han intresserade sig tidigt för träskärning och gjorde själv skedar men lyckades aldrig få rätt trä. En gång gjorde han skedar av häggträ men de behöll alltid sin fräna smak och användes skämtsamt att lägga fram för gäster, som man ville skoja med.

Upptecknaren född i Vittskövle, Gärds herad 1893, använde i sitt hem, relativt burget kontorshem, hornskedar ända till 1903 i vardagslag. fast man till högtidsbruk hade full uppsättning silverskedar.

Alla infödda "glimmare" veta berätta om hornskedens användning långt fram över sekelskiftet både av bönder och torpare. De tycks ha kommit ur bruk mellan 1910 och 1914. De kommo ur bruk samtidigt som man började använda gaffel och individuell servis med porslins tallrikar, som behövde diskas. Förut hade man använt gemensamma matfat för gröt välling, mjölk och "syba". Kött sill och fläsk togs med fingrarna och skars med fällkniv på en trätallrik eller matbräda. Särskilda träskedar för mjölkskumning och förläggning fanns och finnas än i bruk.

Varje hushållsmedlem hade sin särskilda sked, märkt eller särskilt formad eller färgad. Den slickades efter måltiden väl torkades

Luf. 86
/

Luf. 86 blad 2.

torkades

på em"lase" och lades ner på sin plats i "borlådan".
I ett fall berättas, att varje piga skulle använda sked efter en
bestämd dräng på gården, där man åt i två matlag, manfolken
först. Andra föremål av horn var korvstoppshorn "korvahorn"
kruthorn, pulverdosa och knivskaft. Inköp av hornarbeten skedde
på Glimåkra marknad, där de tillhandahölls av särskilda för-
säljare, antagligen tillverkarna själva. Något namn eller upp-
gift om sådan har jag inte lyckats utforska. De voro mycket
billiga.

Tillverkning. År 1940 antecknade jag följande efter uppgifter
av en numera död sagesman smedmästaren Nils Jönsson, född i
Kätteboda, Örkeneds församling 1863, sedan 1885 bosatt i Glimåkra.
"Malm-Olan" i Tjuöna / Tjuvön/ gjore hornsker. utå kohorn, osa-
horn, tjyrahorn o bockahorn. Han använde en press av trä i två
halvor med urholkning för fyra eller fem på en gång. Halvorna
va ungefär en aln långa och skruvades ihop. Formen var gjord av
en "bögebid". /bokträ/. Materialet koktes i vatten tills det blev
mjukt. Han talde också om att det värmdes över en ljuslåga.
Först klyvdes hornet mitt itu. Två sker i bredd i ett horn.
Skäften gjorde han krogeda till höger eller vänsterhänta.
Dessutom gjordes en krog i ännen så den inte skulle slänta.

"Ingen gjore såna sker utan Malma-Olan."

Hornen klyvdes med såg i en "skrubänk" "Doj skulle smörjas mä tal
/talg/ for o bli mjuga." Han kunde också göra "tudehorn".

Tre kvatèr långa bockahorn, di lod som ojn trompet."Blajsa ojn
hal fjäringsväj". /Hördes en halv fjärdedels mil./ Di va mässings
beslagna i munstycket och användes till att skrämra räva och "fyle"
mä. Men byahornen va å mässing.

Malm-Olan va en magerlagd skagig gubbe av medellängd som levde
i Örkened på 70 och 80 talet men det är länge sen den gubben döe.

Folk kom te honom och fick sker gjorda av egna horn. Men han

ACC. NR M. 12151:3.

Luf. 86. blad 3.

Men han

var också på "rev" efter horn i gårarana, "når di slajta".

Av slaktare och garvare köpte han också horn. Visste inte va han fick för dem "men de va inte pris på nönting".

Hornsker va lide ligare än träjsker men va inte bra te sybesker.

/Antagligen menade han till het soppa./

Doj va galna på plåtskerna når di kom fast, for di brändes i var me mad. Inte många som hade ticka plåtsker för femti år sin.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3